

Ivo Mišur

ŠTOVANJE SV. LIBERANA U JUŽNOJ HRVATSKOJ
Worship of St. Liborius in Neretva Valley

UDK: 616.932+616.921.5](23.046)(28.2491.1)Neretva
394.94:Sv.Liberan(23.046)(282.21)Neretva"15"
272Sv.Liberan(210.7Korčula)Blato"16"
27-523.43Sv.Liberan: Ston"1637"

Pregledni rad
Review article
Primljeno 5/2022

301

Služba Božja 3122.

Sažetak

U radu će se obraditi štovanje sv. Liberana u Južnoj Hrvatskoj / Dalmaciji s posebnim fokusom na dolinu Neretve kao centru liberanske pobožnosti u Hrvatskoj. Osvrnut ćemo se na svetčev specifičan patronat na ovom području koji je mnogo širi od bolesti bubrežnih kamenaca zbog kojih se vjernici obraćaju sv. Liberanu diljem svijeta. Kratko ćemo prikazati kako su epidemije kolere i španjolske gripe u neretvanskim mjestima označile početak liberanske pobožnosti u ovom kraju. U okvirima začetaka štovanja sv. Liberana također ćemo se osvrnuti i na veze hrvatskih župa s nadbiskupijom u Paderbornu te njezina uloga u širenju štovanja sv. Liberana u drugoj polovici 20. stoljeća.

Ključne riječi: sv. Liberan, sv. Liborije, Katolička Crkva, liberanska pobožnost, štovanje svetaca, dolina Neretve, sveti, Dalmacija.

UVOD

Sveti Liborije ili kolokvijalno na jugu Hrvatske sv. Liberan, rođen je u Galiji, današnjoj Francuskoj, oko 320. godine, a umro je u Le Mansu 397. godine. Podatci o njegovu životu oskudni su. Zna se da ga je za svećenika zareadio sv. Pavacije između 335. i 340. godine. Bio je biskup grada Cenomana u Galiji u razdoblju od 348. do 397. godine. Liberan je bio prijatelj danas poznatijeg sv. Martina, biskupa iz Toursa. Na koncu života Martin mu je podijelio sakramente umirućih i bio mu na pokopu. Prvi svetčev životopis napisao je Johannes Bolland *Vita S. Liborii Episcopi, cal-*

culo laborantium patroni, e veteribus MSS. eruta & commentario historico illustrata a Ioanne Bollandio 1648. godine. Spomendan sv. Liberana (23. srpnja) 1702. godine dodan je u opći rimski kalendar Katoličke Crkve.¹

Sv. Liberan najčešće se štuje kao zaštitnik bolesnika koji trpe bolove uzrokovane bubrežnim kamencima. Najraniji prikazi svetca s kamenjem potječu iz 15. stoljeća, pa se pretpostavlja da je njegovo štovanje kao patrona nad bolesnicima koji boluju od bubrežnog kamena počelo tek tada.² Značenje njegova imena nije do kraja razjašnjeno. Baš kao ni svetčeva veza s bubrežnim kamencima.³ Moguće je da je upravo etimologija zaslužna za povezivanje sv. Liborija s bubrežnim kamencima. Naime *lia* na galsko-irskom koji je srodan galsko-francuskom označuje 'kamen', a glagol *beir* ima značenje 'nositi' ili 'odnijeti'.⁴ Liborije bi prema tome bio *onaj koji nosi ili odnosi kamen* što je čest prikaz u ikonografiji.

Naglasak je rada štovanje sv. Liberana u Južnoj Hrvatskoj, posebice u župama doline Neretve, odnosno u Neretvanskom dekanatu koji pripada Splitsko-makarskoj nadbiskupiji. Ipak, kao svojevrsni opći okvir, držimo potrebnim donijeti i kratki prikaz štovanja sv. Liberana u općoj Crkvi

1. POBOŽNOST SV. LIBERANU

Nakon svetčeve smrti njegovo štovanje bilo je rašireno samo u Francuskoj. Pobožnost se proširila na području današnje Njemačke nakon što je paderbornški biskup Baduardo 845. godine zamolio Liberanove relikvije. Prijenos svetčeva tijela pratili su čudesni događaji. U 17. stoljeću relikvije su ukradene iz crkve u Paderbornu. Vraćene su 1627. godine. Predaja kaže da je prilikom povratka paun nosačima relikvija pokazivao put do grada. Ovo je razlog što se ova ptica javlja u liberanskoj ikonografiji.⁵ U

¹ Usp. A. Benković, *Sveti Liberan (Sveti Liborije, biskup)*, Mala katolička naklada, Teslić, 1939., 7–14.

² Usp. J. Braun, *Tracht und Attribute der Heiligen in der deutschen Kunst*, Alfred Druckenmüller Verlag, München, 1974., 463–465.

³ Usp. A. Benković, *Sveti Liberan (Sveti Liborije, biskup)*, Mala katolička naklada, Teslić, 1939., 6.

⁴ N. Ó Dónaill, *Foclóir Gaeilge-Béarla*, Dublin, 1977. Dostupno na <https://www.teanglann.ie/en/fgb/> (pristupljeno 20. 5. 2022.).

⁵ Usp. A. Benković, *Sveti Liberan (Sveti Liborije, biskup)*, Mala katolička naklada, Teslić, 1939., 22.

Njemačkoj se nalazi dvadesetak crkava s titularom sv. Liberana. Štovanje je tamo geografski ograničeno na sjeverozapadni dio zemlje, tj. nadbiskupiju Paderborn i njezinu okolicu. Pobožnost je izvan Njemačke lokalizirana, tj. ograničena samo na neke zemlje i biskupije. Štovanje sv. Liberana rašireno je u Italiji gdje mu je posvećeno više crkvi.⁶ Prema nekim autorima, svetčev je kult na Siciliju dospio s Normanima i Anžuvincima.⁷ Zna se da je pobožnost na ovom području u 17. stoljeću širio Agostino Carleni, kanonik iz Amelije koji je ozdravio od bubrežnih kamenaca te je hodočastio u Paderborn.⁸ Duga tradicija pobožnosti sv. Liberanu postoji i na Malti.⁹

Svetčevo su štovanje tijekom 19. stoljeća diljem svijeta proširili njemački iseljenici. U SAD-u su tako 1856. godine u gradiću St. Louis u Missouriju, doseljenici iz Paderborna osnovali župu sv. Liberana.¹⁰ Danas čak dva naselja u SAD-u nose svečevo ime St. Libory i u oba se nalaze crkve posvećene sv. Liberanu. Župu sv. Liberana te gradić St. Libory Village u Illinoisu 1838. godine osnovali su Nijemci koji su se doselili iz okolice Osnabrücka u zapadnoj Njemačkoj.¹¹ Skupina iseljenika iz St. Liboryja u Illinoisu 1876. godine u Nebraski je osnovala župu i gradić istog imena.¹² U Australiji je pak njemački svećenik Henry (Heinreich) Backhaus 1868. godine u gradiću Eaglehawk izgradio crkvu za svoje sunarodnjake koju je posvetio sv. Liberanu, zaštitniku njegova rodnog Paderborna. Brojni svetčevi kipovi i slike nalaze se i u drugim zemljama (Austrija, Češka, Belgija itd.).¹³

⁶ Isto, 7–14.

⁷ Usp. F. Galgani, *Onomastica Maremmana*. Centro Studi Storici „A. Gabrielli”, 2005., 220.

⁸ Usp. A. Benković, *Sveti Liboran (Sveti Liborije, biskup)*, Mala katolička naklada, Teslić, 1939., 14.

⁹ Usp. [s. n.] Liborius in der Welt, Službene stranice nadbiskupije u Paderbornu, <https://www.erzbistum-paderborn.de/themen-angebote/themenspecials/themenspecials-2020/liborius-in-der-welt/> (pristupljeno 24. 8. 2022.).

¹⁰ Usp. [s. n.] St. Liborius Parish Complex, Mound City on the Mississippi – St. Louis History, https://dynamic.stlouis-mo.gov/history/structdetail.cfm?Master_ID=1379 (pristupljeno 24. 8. 2022.).

¹¹ Usp. [s. n.] St. Liborius Catholic Church Parish Registers, St Clair County Genealogical Society, <https://stclair-ilgs.org/st-liborius/> (pristupljeno 24. 8. 2022.).

¹² Usp. [s. n.] Parish history, Službene stranice župe sv. Liberana u St. Liboryu, Nebraska, <https://stliborycatholic.com/parish-history> (pristupljeno 24. 8. 2022.).

¹³ Usp. [s. n.] Liborius in der Welt, Službene stranice nadbiskupije u Paderbornu, <https://www.erzbistum-paderborn.de/themen-angebote/themenspecials/themenspecials-2020/liborius-in-der-welt/> (pristupljeno 24. 8. 2022.).

Pobožnost prema sv. Liberanu u drugoj polovici 20. stoljeća širila je nadbiskupija iz Paderborna koja je, financijski pomažući brojne građevinske projekte, poticala tituliranje crkava i građevina svetčevim imenom. U Južnoj je Africi zalaganjem oca Antona Bartoldusa iz Paderbornške nadbiskupije i uz financijsku pomoć matične nadbiskupije 1983. godine izgrađena crkva koja je posvećena sv. Liberanu. Spomenuta njemačka nadbiskupija financirala je i izgradnju kapelice sv. Liberana u selu Tusca Pozo u siromašnom predjelu Argentine¹⁴. Crkva posvećena ovom svetcu nalazi se i u Rusiji u gradu Krasnodaru koja je izgrađena i posvećena 1999. godine.¹⁵ Paderbornški biskup nije pomagao samo u izgradnji sakralnih objekata diljem svijeta o čemu svjedoči most izgrađen 1991. godine u Ekvadoru u siromašnom gradu Santo Domingo de los Colorados koji je nazvan *Liborio*. Svetčevo ime nose domovi za bolesne, institucije za siromašne, sjemeništa i druge institucije diljem svijeta (Brazil, Indija, Španjolska, Tanzanija, Papua Nova Gvineja i druge zemlje).¹⁶

Zanimljivost je što je paderbornški nadbiskup Johannes Joachim Degenhardt 1977. godine ustanovio dodjelu medalje Svetog Liberana povodom prvih direktnih izbora za Europski parlament. Medalja se dodjeljuje svakih pet godina značajnim ličnostima koje su na kršćanskoj osnovi zaslužne za mir i jedinstvo Europe.¹⁷

1.1. Štovanje u Hrvatskoj

Zbog slabe i izrazito lokalizirane raširenosti štovanja ovog svetca u Hrvatskoj njegovo spominjanje u historiografskoj i hagiografskoj literaturi tek je sporadično. Don Ambrozije Benković 1939. godine izdao je knjižicu *Sveti Liberan (Sveti Liborije, biskup)* u nakladi Mala katolička knjiga u kojoj u kratkim crticama opisuje liberansko štovanje u svijetu i nekim neretvanskim mjestima. O dvama ikonografskim prikazima sv. Liborija u sjevernoj Hrvatskoj pisale su Fatović-Ferenčić, Stella i Dürriogl, Marija

¹⁴ Isto.

¹⁵ Usp. [s. n.] Krasnodar – Hram sv. Liboriya, The Pope Ru, <http://www.the-pope.ru/katolicheskaya-tscerkov/xramy/krasnodar.-xram-sv.-liboriya.html> (pristupljeno 24. 8. 2022.).

¹⁶ Usp. [s. n.] Liborius in der Welt, Službene stranice nadbiskupije u Paderbornu, <https://www.erzbistum-paderborn.de/themen-angebote/themenspecials/themenspecials-2020/liborius-in-der-welt/> (pristupljeno 24. 8. 2022.).

¹⁷ Isto.

Ana u članku „Szveti Liboor Biskup vu kamenczu veliki patron: ikonografija sv. Liborija, zaštitnika od mokračnih kamenaca” u časopisu *Medicus* 2003. godine. Vjerojatno zbog razlike u inačici svetčeva imena u različitim krajevima (Liborije/Liberan) autorice pogrešno zaključuju kako je sv. Liborije nepoznat svetac koji se u Hrvatskoj štovao većinom u sjevernim krajevima. Zanimljivo je što upućuju da su brojni autori ukazivali na bolovanje od bubrežnih kamenaca u priobalju te se bolest nazivala *dalmatinische Krankheit*¹⁸. Autorice analiziraju dvije slike (ulje na platnu) iz 17. i 18. stoljeća koje se nalaze u Dijecezanskome muzeju u Zagrebu i Kapucinskom samostanu u Varaždinu. Ispod ove potonje natpis je *Szveti Liboor Biskup vu kamenczu veliki patron*.¹⁹

1.2. Sv. Liberan i njegov kult u Južnoj Hrvatskoj / Dalmaciji

1.2.1. Mjesta štovanja u Dubrovačkoj biskupiji

Sv. Liberan danas se štuje ponajviše na području Dubrovačke biskupije i Splitsko-makarske nadbiskupije. Najstarija zasad poznata crkva posvećena ovom svetcu na području Hrvatske nalazi se u Blatu na Korčuli. Sagrađena je vjerojatno u 16. stoljeću, jer se u vizitaciji korčulanske biskupije spominje 1627. godine.²⁰ Druga najstarija crkva s ovim titularom na otoku Korčuli potječe iz druge polovice 17. stoljeća i nalazi se na predjelu Soline. Štovanje sv. Liberana dio je pasionske baštine na Korčuli jer zavjetnim hodočašćem na Veliku srijedu Korčulani rano ujutro hodočaste prema staroj crkvi sv. Liberana na lokalitetu Soline još od 1667. godine kada je tadašnji korčulanski biskup Nikola Španić (1673. – 1707.) iz zahvalnosti što je Korčula bila *liberana*, oslobođena stradanja od potresa koji je porušio Dubrovnik i kao prošnju da joj se to u budućnosti ne dogodi, iz grada do crkvice svetog Liberana donio težak križ.²¹ U Župi sv.

¹⁸ Usp. S. Fatović-Ferenčić, M. A. Dürriegl, Szveti Liboor Biskup vu kamenczu veliki patron: ikonografija sv. Liborija, zaštitnika od mokračnih kamenaca. u: *Medicus* 12 (2003.), 2, 263.

¹⁹ Usp. S. Fatović-Ferenčić, M. A. Dürriegl, Szveti Liboor Biskup vu kamenczu veliki patron: ikonografija sv. Liborija, zaštitnika od mokračnih kamenaca. u: *Medicus* 12 (2003.), 2, 265.

²⁰ Usp. V. B. Lupis, Novi doprinosi altaristici na otoku Korčuli i Pelješcu tijekom 18. i 19. stoljeća Vinicije. u: Zbornik u čast Vladimira Markovića SIC ARS DEPRENDITUR ARTE, (2009.), 319.

²¹ [s. n.] Zavjetno hodočašće Korčulana crkvi sv. Liberana, IKA, <https://ika.hkm.hr/novosti/zavjetno-hodocasce-korculana-crkvi-sv-liberana/> (pristupljeno 20. 5. 2022.).

Josipa u Veloj Luci u Zdračevu se nalazi kapelica posvećena sv. Liberanu iz 1866. godine, bivše vlasništvo obitelji Tabain-Šantić, ali darovana župi 1983. godine. U Blatu na putu prema Prigradici svetčeva je kapelica iz 17. stoljeća.²²

Sv. Liberan štuje se i na obližnjem Pelješcu. U Župi sv. Mihovila u mjestu Viganj na samoj plaži nalazi se kapela sv. Liberana, na istoimenom rtu iz 16. stoljeća.²³ U Župi sv. Marije Magdalene-Putniković u Brijesti se nalazi crkva iz 16. stoljeća posvećena sv. Iliji i Liberanu.²⁴ Najstarije pripisivanje intervencije sv. Liberana u borbi sa zaraznim bolestima nalazi se u predaji naselja Trpanj. U tamošnjoj crkvi sv. Petra dvadesetih je godina 19. stoljeća tijekom kanonske vizitacije zabilježen jedan oltar posvećen sv. Liberanu koji je navodno izgrađen kao zavjet (*Naši stari Trpanjci zavitovali su se sv. Liberanu da će sagrađiti oltar njegov, od toga doba odma presta bolest*).²⁵ Sv. Liberan najviše je štovan i slavljen u Stonu gdje se u Ulici Imena Isusova nalazi kapela istog imena koju su sagradili članovi Bratovštine Presvetog Sakramenta 1673. godine. Tu kapelu narod zove i sv. Liberan, jer je pobočni oltar posvećen tom svetcu. Spomendan sv. Liberana (23. srpnja) dan je općine Ston, a u samom naselju taj se dan održava sajam i *festa*.²⁶

U Dubrovačkom primorju, tek dvadesetak kilometara od Stona na brdu među trima selima Dubravicom, Riđicom i Mravinjcem nalazi se zavjetna kapela izgrađena prije stotinjak godina, a posvećena je sv. Liberanu. Zavjet je, prema predaji, nastao za vrijeme nevremena, a sv. Liberan u ovim mjestima smatra se zaštitnikom upravo od vremenskih nepogoda, posebice tuče. Na svetčev spomendan kraj ove crkvice vrši se blagoslov polja, što

²² Usp. Z. Galić, Kapela sv. Liberana u Veloj Luci: Crkvice francuskoga svetca usred plodnih polja, u: Glas koncila, <https://www.glas-koncila.hr/kapela-sv-liberana-u-veloj-luci-crkvica-francuskoga-svetca-usred-plodnih-polja/> (pristupljeno 20. 5. 2022.).

²³ Usp. [s. n.] Župa sv. Mihovila – Viganj, Službene stranice Dubrovačke biskupije, https://www.dubrovačka-biskupija.hr/portal/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=147&Itemid=615 (pristupljeno 20. 3. 2022.).

²⁴ Usp. [s. n.] Župa sv. Marije Magdalene-Putniković, Službene stranice Dubrovačke biskupije, https://www.dubrovačka-biskupija.hr/portal/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=140&Itemid=608 (pristupljeno 20. 3. 2022.).

²⁵ J. V. Velnić, *Spomenica Gospe od Andela u Orebićima 1470-1970*, Orebić, 1970., 388.

²⁶ Usp. [s. n.] Župa sv. Vlaha – Ston, Službene stranice Dubrovačke biskupije, https://www.dubrovačka-biskupija.hr/portal/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=134&Itemid=602 (pristupljeno 20. 3. 2022.).

je neuobičajeno jer se-uobičajeno taj blagoslov vrši na blagdan sv. Marka.²⁷ Na lokalitetu Ratac u mjestu Majkovi u Župi Sv. Trojstva – nalazi se crkva sv. Liberana izgrađena 1905. godine. Ovo je također zavjetna crkva jer je sv. Liberan, prema predaji, mještane obranio od tifusa.²⁸

1.2.2. Štovanje u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji

Najnovija crkva sv. Liberana u Hrvatskoj nalazi se u Splitu u Župi Sv. Spasa. Pomoćni biskup iz Paderborna Paul Nordhues ishodovao je financijsku pomoć za gradnju crkve. Također je 1993. godine darovao moći sv. Liberana, procesijski relikvijar, svetčev kip i Gospinu sliku. Gradnja je počela 1994., a crkva je posvećena 2004. godine. Jedini uvjet koji su njemački biskupi postavili jest da crkva nosi titular sv. Liberana te je tako danas župna crkva u splitskoj Župi Sv. Spasa posvećena upravo ovom svetcu. Gradnju je predvodio don Anđelko Dukić.²⁹ U Podgori u Makarskom primorju nalazi se crkva sv. Liberana iz 18. stoljeća koja je sagrađena na mjestu prijašnje župne crkve Svih svetih koja je stradala u potresu u 17. stoljeću.³⁰ Izuzev dvaju likovnih prikaza u Zagrebu i Varaždinu štovanje ovog svetca ne bilježi se u sjevernim dijelovima Hrvatske. Dobro je imati na umu da se na Braču i Hvaru nalaze kapelice posvećene sv. Liberatu koji se ne smije miješati sa sv. Liberanom. Sv. Liberat bio je talijanski franjevac iz XIII. stoljeća koji se rodio u mjestu Loro Piceno.³¹

2. ŠTOVANJA SV. LIBERANA U DOLINI NERETVE

2.1. Početci štovanja

Štovanje sv. Liberana u Hrvatskoj najizraženije je u dolini Neretve. Katolički vjernici u ovom kraju mole se sv. Liberanu

²⁷ Usp. [s. n.] Proslavljen blagdan Sv. Liberana u zavjetnoj crkvi triju sela, u: *Slobodna Dalmacija*, <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/zupanija/dubrovnik/proslavljen-blagdan-sv-liberana-u-zavjetnoj-crkvi-tri-sela-557492> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

²⁸ Usp. [s. n.] Proslava blagdana Sv. Liberana u Grbljavi, u: *Naša Gospa, list katedralne župe Dubrovnik*, br. 50., (2017.), 35.

²⁹ Usp. A. Mateljan, *Župa Sv. Spasa Split-Mejaši 1975.-2019.* Crkva u svijetu – Župa Sv. Spasa, Split, 2019; 44.

³⁰ Usp. M. Stojković, Podgora u XVII. Stoljeću, Obiteljske i demotične crtice od 1621. do 1730. godine, u: *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*. 29, (1933.), 1, 115.

³¹ Usp. J. Kovačić, Spomenici u Vrbanju na Hvaru. O 200. obljetnici posvete župne crkve, u: *Služba Božja* 33, (1993.), 3, 261.

ne samo prilikom bolova uzrokovanih bubrežnim kamencima, već u raznim bolestima.³² Štovanje svetaca zaštitnika zdravlja u neretvanskom kraju djelomično su obradili Ivan Vekić i Ivan Volarević, najprije u obliku izložbe „Biži, biži, kuga mori”, a potom članka „Materijalna svjedočanstva o zaraznim bolestima i epidemijama u dolini Neretve” u *Kuga u Makarskoj i Primorju 1815. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog od 2. do 4. prosinca 2015. u Makarskoj*. Vekić i Volarević u svom su radu fokusirani na štovanje sv. Roka i Gospu od Zdravlja u dolini Neretve, dok nema dublje analize štovanja sv. Liberana spomenuvši ga tek kao su-patrona dviju crkava u župama Slivno i Vidonje.³³ Izostavljeno je štovanje te kipovi i slike sv. Liberana u drugim neretvanskim mjestima. Unatoč zapaženoj raširenosti njegova štovanja te ekspanziji u posljednjih pedesetak godina do danas ne postoji jedinstveni prikaz liberanske pobožnosti u dolini Neretve, a koliko nam je poznato ni šire.

Poznato je da su se u doba nevolje i bolesti vjernici (kao i danas) za izlječenje obraćali izravno Bogu ili svetcima kao svojim posrednicima. Pojedini su svetcu tijekom vremena dobili svoje, suvremenim obrtničkim rječnikom rekli bismo „specijalizacije”, odnosno situacije u kojima im se kršćanski puk utječe i traži zagovor. Motivacija za patronat nad specifičnom bolešću uobičajeno je, makar ne uvijek, neki detalj iz svetčeve biografije. Npr. sv. Lovro pomagao je pri liječenju opekline jer je, prema tradiciji, mučen na „gradelama” – što mu je i redoviti ikonografski prikaz. Također sv. Apoloniji utječe se pri zubobolji jer su joj prilikom mučenja silom izvađeni zubi, a sv. Agata zaštitnica je dojilja jer su joj odrezane dojke itd. Utjecanje zagovoru nekih svetaca također katkada dolazi isključivo iz etimoloških razloga.³⁴ U Italiji je sv. Liberata isključivo zbog svog imena (*liberta* – oslobođena) zazivana kao zaštitnica, odnosno osloboditeljica od svih bolesti³⁵. U tom smislu širenje kulta sv. Liberana u dolini

³² Usp. [s. n.] *Vjesnik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, 4 – 6, (2019.), 176.

³³ Usp. I. Volarević, I. Vekić, Materijalna svjedočanstva o zaraznim bolestima i epidemijama u dolini Neretve, u: *Kuga u Makarskoj i Primorju 1815.*, u: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog od 2. do 4. prosinca 2015. u Makarskoj, (ur. M. Tomasović), Makarska, (2017.), 478.

³⁴ Usp. E. Sani, *Ricette popolari e pratiche superstiziose in Val d'Enza Reggio Emilia*, Tipografia Moderna, Costi, 1942. 44.

³⁵ N. Romeo, O. Gallo, G. Tagarelli, From Disease to Holiness: Religious-based health remedies of Italian folk medicine (XIX-XX century). u: *Journal of Ethnobi-*

Neretve moglo bi se možda pripisati pučkoj etimologiji koja je sv. Liberana vidjela kao osloboditelja od nevolja, tumačeći njegovo ime od glagola *liberati* – osloboditi.³⁶

Počeci štovanja sv. Liberana sežu u 1855. godinu kada je ovim krajem harala epidemija kolere. U Metkoviću je od 7. listopada do 5. studenog 1855. umrla četrdeset jedna osoba.³⁷ U Desnama je kolera harala od 31. listopada do 7. prosinca i pritom je usmrtila dvadeset jednu osobu.³⁸ U maticama umrlih Župe Slivno Ravno upisane su tek dvije osobe čiji je uzrok smrti kolera.³⁹ U Vidonjama su pak od 5. listopada do 23. studenog od kolere preminule dvadeset četiri osobe.⁴⁰ U Kominu je od 9. kolovoza do 21. studenog 1855. godine umrlo deset ljudi.⁴¹ Upravo se nakon završetka ove epidemija u neretvanskim župama širi štovanje sv. Liberana (izgrađene su zavjetne kapelice, mijenjali su se titulari crkava te su kupovani svetčevi kipovi). Sv. Liberan u Plini naslov su-zaštitnika dobio je tijekom epidemije španjolske gripe. Tamo je od ove bolesti krajem 1918. i početkom 1919. godine umrlo šezdeset mještana.⁴²

Moguće je da je štovanje sv. Liberana bilo u Dolini Neretve rašireno i prije gradnji crkava koje bi se onda gradile kao produžetak, odnosno širenja kulta, kao znak zahvale za zagov-

logy and Ethnomedicine, 11, 2015. Dostupno na <https://ethnobiomed.biomed-central.com/articles/10.1186/s13002-015-0037-z> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

³⁶ M. Ključec, Da se ne zaboravi, u: *Hrvatski neretvanski zbornik* 5 (2013.), 264.

³⁷ Usp. Matična knjiga umrlih Župe Sv. Ilija Metković Deaths (Umrli) 1858. – 1923. <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R24-ZNT%3A391644801%2C392198101%3Fcc%3D2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

³⁸ Usp. Matična knjiga umrlih Župe Desne Deaths (Umrli) 1863-1920. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899X-23P4?owc=9R2S-J43%3A391644801%2C392051801%3Fcc%3D2040054&wc=9R2C-DP5%3A391644801%2C392218901%2C392218902&cc=2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

³⁹ Usp. Matična knjiga umrlih Župe Slivno Ravno Deaths (Umrli) 1826. – 1863 <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R2C-N3J%3A391644801%2C392258701%3Fcc%3D2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁴⁰ Usp. Matična knjiga umrlih Župe Vidonje Deaths (Umrli) 1825. – 1877. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899X-23P4?owc=9R2H-N3V%3A391644801%2C392317501%3Fcc%3D2040054&wc=9R2C-DP5%3A391644801%2C392218901%2C392218902&cc=2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁴¹ Usp. Matična knjiga umrlih Župe Komin Deaths (Umrli) 1825. – 1918. <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R24-2NB%3A391644801%2C392187701%3Fcc%3D2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁴² Usp. Matična knjiga umrlih Župe Plina-Stablina Deaths (Umrli) 1890. – 1920. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-899X-23P4?owc=9RKB-7M9%3A391644801%3Fcc%3D2040054&wc=9R2C-DP5%3A391644801%2C392218901%2C392218902&cc=2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

or. Ovoj hipotezi okvir je onomastika, odnosno osobna krsna imena. U neretvanskim matičnim knjigama rođenih ime se javlja već sredinom 19. stoljeća. Tako je u Metkoviću u prosincu 1843. godine kršten Andrea Liberano Matich. Stefano Liberano Maria Jeramaz kršten je u listopadu 1851.⁴³ U Slivnu je 1852. godine kršten Liborio e Luca Provič, ali valja naglasiti da je rođen na svetčev spomendan 23. srpnja.⁴⁴ U Opuzenu je 1865. godine kršten Liborio Giacomo rođen 23. srpnja. Također je na isti datum 1886. godine kršten Ante Liborij Salacan.⁴⁵ Sve do kraja 19. stoljeća Liborije (Liberan) javlja se isključivo u dvostrukim imenima kao drugo ime. Tek se u Kominu u listopadu 1890. godine rodio Liberan Medak.⁴⁶ U Plini je na svetčev spomendan 1908. rođen Josip-Liberan Ćulum. Zanimljiv je slučaj Ivana-Liberana Barbira koji je umro u dobi od dva mjeseca. Župnik je u matičnoj knjizi umrlih dijete upisao kao *Ivan-Osloboditelj*.⁴⁷ Ova župnikova nespretna kroatizacija svetčeva imena ukazuje da su neretvanski vjernici gledali na sv. Liberana kao *osloboditelja* od bolesti. Ime se tijekom cijelog 19. stoljeća ipak nadjeva sporadično. Ne treba isključiti mogućnost da je riječ o zavjetnom nadijevanju imena djetetu zbog problematične trudnoće ili prijašnje roditeljeve bolesti. Ime Liberan bilo je najpopularnije prije Drugoga svjetskog rata, a danas u Republici Hrvatskoj živi manje od dvadeset Liberana, pretežito starije životne dobi.⁴⁸ Nadimci izvedeni iz imena jesu *Liće* u Vidonjama⁴⁹, *Libero* u Metkoviću i *Bore* u Kominu.

⁴³ Usp. Matična knjiga rođenih Župe Sv. Ilija Metković, Births (Rođeni) 1825. – 1871. <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R24-ZNT%3A391644801%2C392198101%3Fcc%3D2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁴⁴ Usp. Matična knjiga rođenih Župe Slivno Ravno, Births (Rođeni) 1825. – 1853. <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R2C-N3J%3A391644801%2C392258701%3Fcc%3D2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁴⁵ Usp. Matična knjiga rođenih Župe Opuzen Births (Rođeni) 1825. – 1861., 1861. – 1900. <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R2W-K6R%3A391644801%2C392205801%3Fcc%3D2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁴⁶ Usp. Matična knjiga rođenih Župe Komin 1878. – 1903. <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R24-2NB%3A391644801%2C392187701%3Fcc%3D2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁴⁷ Matična knjiga rođenih župe Župa Bačina i Plina-Stablina 1890. – 1920. <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QS7-899X-23P4?owc=9RKB-7M9%3A391644801%3Fcc%3D2040054&wc=9R2C-DP5%3A391644801%2C392218901%2C392218902&cc=2040054> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁴⁸ Usp. Acta Croatica, Dostupno na www.actacroatica.com (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁴⁹ M. Vidović, *Povijest župa doline Neretve*, Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, Metković, 2011., 61

Za vrijeme komunističke Jugoslavije pojedini matičari odbijali su upis imena Liberan u matične knjige rođenih te je tako u Vidonjama prisutno i osobno ime Slobodan što bi bila sekularna prevedenica kršćanskog imena.⁵⁰ Ime Slobodan u novijim se kalendarima Katoličke Crkve u Hrvatskoj slavi 17. kolovoza (Slobodan i drugovi) što koincidira sa spomendanom sv. Liberata. Prevođenje imena Liberan iz ideoloških razloga zabilježeno je već 1934. godine kada je jedan Neretvanin, član Sokolskog pokreta upisan kao Slobodan u monografiju. Danas je ime zastupljeno najčešće među Vidonjcima i Slivanjcima, upravo zbog izgrađenih kapelica i svečanijeg slavlja u ovim naseljima prilikom svetčeva spomendana.⁵¹

2.2. Štovanje sv. Liberana u Župi Vidonje

Štovanje sv. Liberana posebno je rašireno u Župi Vidonje. Svetčeva zavjetna kapela nalazi se na lokalitetu Gomile u blizini naselja Vidonje. Kapela je izgrađena 1861. godine u vrijeme pošasti na ljudima i stoci. U početku je bila posvećena Gospi i sv. Liberanu, da bi poslije prevladao drugi titular.⁵² Kapela je 1959. godine bila obeščašćena, a svetčev kip razbijen. Već 1961. godine nabavljen je novi kip, a unutrašnjost crkve obnovljena. Misa se slavi na svetčev blagdan te na spomendan Gospe od Zdravlja. Vidonjci također kao i Slivanjci poste uoči svetčeva spomendana. U župnoj crkvi Srca Isusova i Marijina na Mliništu nalazi se svetčev mozaik koji je 1977. godine izradio Andro Kukoč.⁵³ Na mozaiku prevladava šarenilo boja koje simbolizira boje pauna koji je jedan od svetčevih simbola. Zanimljivo je da je u gotovo svim prikazima sv. Liberan prikazan kao starac s bradom, a koliko nam je znano, jedino je na mozaiku na Mliništu prikazan kao mladić bez brade. Spomendan sv. Liberana slavi se i kao Dan općine Zažablje unutar koje se nalaze Vidonje.⁵⁴ Svetac je postao dio folklorne baštine te se spominje i u pobožnoj narodnoj pjesmi zabilježenoj u Vidonjama:

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Isto, 59.

⁵² M. Vidović, *Don Radovan Jerković - život i djelo*, Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, Metković, 2000., 498.

⁵³ Usp. M. Vidović, *Povijest župa doline Neretve*, Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, Metković, 2011.,

⁵⁴ [s. n.] *Glas Grada*, 749, 26. srpnja 2019. 7.

*O Isuse, čuvaj svađe od pijanstva i od krađe.
Mihovile s Nebušnika, sačuvaj nas napasnika.
Liberane sa Gomila, tvoja pomoć s nama bila.
Svet' Ivane Krstitelju, čuvaj našu župu cijelu.*⁵⁵

Veze ove neretvanske župe i nadbiskupije u Paderbornu kao središta svetčeve pobožnosti počinju sedamdesetih godina 20. stoljeća. Tada se uz veliku financijsku pomoć nadbiskupije u Paderbornu obnavlja župna kuća u Vidonjama. Tadašnji vidonjski župnik bio je don Anđelko Dukić koji će poslije biti župnik u Splitu. Njemačka je nadbiskupija 14. rujna 1976. darovala poprsje sv. Liberana izrađeno u baroknom stilu 1696. godine. Osobno ga je u župu donio pomoćni biskup paderbornški Paulus Nordues.⁵⁶

2.3. Štovanje sv. Liberana u Župi Slivno Ravno

Najstarija kapela posvećena sv. Liberanu u dolini Neretve nalazi se na Jastrebovoj glavici u Župi Slivno Ravno. Izvorno je posvećena Gospi od Zdravlja i sv. Liberanu, ali se u puku održalo samo ime sv. Liberana. U vrijeme kolere župljani su se zavjetovali izgraditi crkvu što su i napravili 1858. godine. Don Radovan Jerković pogrešno datira epidemiju u 1857. umjesto u 1855. godinu što preuzimaju drugi autor. Kip svetca koji se nalazi u kapelici nabavljen je u Veroni i svečano je prenesen iz župne crkve 1860. godine. Kapela je 1933. godine stradala od udara groma. Značajniju financijsku pomoć za obnovu poslalo je društvo *Neretvanska sloga – potporno društvo sv. Liberana*.⁵⁷ Izvorna kapela srušena je 1908. godine, a na njezinu mjestu izgrađena je današnja. Crkva je obnovljena 2003. godine kada su izrađene nove klupe i oltar, a restaurirani svetčev kip te dva anđela.⁵⁸

Ova župa također je uspostavila vezu s nadbiskupijom u Paderbornu. Na Vlaki u Župi Slivno Ravno 1990. godine

⁵⁵ A. Jerković, B. Vrnoga, D. Vidović, Tragom usmenoknjiževne tradicije u Vidonjama, u: *Hrvatski neretvanski zbornik 2* (2010.), 278.

⁵⁶ Usp. D. Vidović, Antroponimija i toponimija Zažablja, Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, 2011., 742.

⁵⁷ Usp. M. Vidović, *Don Radovan Jerković - život i djelo*, Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, Metković, 2000., 453.

⁵⁸ Usp. M. Vidović, *Povijest župa doline Neretve*, Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, Metković, 2011., 601.

novoizgrađenu je crkvu Gospe od Zdravlja posvetio paderbornski nadbiskup Johannes Joachim Degenhardt, a župljani iz njemačke nadbiskupije i novčano su pomogli.⁵⁹ Paderbornska nadbiskupija slivanjskoj je župi darovala i svetčev kip 1994. godine.⁶⁰

2.4. Štovanje u drugim neretvanskim župama

Kult sv. Liberana raširio se i u drugim mjestima doline Neretve. U Kominu je na lokaciji novoga groblja 1908. godine podignuta kapela sv. Roka i sv. Liberana. Misa se služi na Dušni dan i na spomendane titulara.⁶¹ U kapeli se nalazi umjetnička slika koju je 1855. godine naslikao Frano Kaer koja se prije nalazila u staroj župnoj crkvi. Godina slikanja koincidira s epidemijom kolere u dolini Neretve te je najstariji materijalni dokaz štovanja sv. Liberana u ovome kraju. Kominska slika jedinstven je prikaz svih triju neretvanskih zdravstvenih zaštitnika u jednoj sceni (sv. Liberan, sv. Roko i Gospa od Zdravlja).⁶² Zajednički titular crkve svjedoči da su ova dva svetca u Neretvi imala zajedničku zadaću zaštite od bolesti, odnosno od prekida epidemija.

Sv. Liberan također je su-zaštitnik Župe Desne, a posveta obnovljene crkve sv. Jure učinjena je baš na blagdan sv. Liberana 1991. godine.⁶³ Prilikom restauracije crkve sv. Jure u Desna 2009. godine u lađe crkve ugrađene su dvije niše. U jednu je postavljen kip sv. Liberana.⁶⁴ U crkvi sv. Ivana Krstitelja na Zavali, u Župi Plina-Stablina nalazi se svetčev kip. Tamošnja crkva posvećena je sv. Liberanu i sv. Ivana Krstitelja. U ovoj župi svetčevo je štovanje rašireno u vrijeme haranja španjolske gripe.⁶⁵ U Župi Staševica nalaze se dvije putne kapelice tzv. *vigore*

⁵⁹ Usp. [s. n.] Posveta crkve na Vlaci, u: *Slobodna Dalmacija*, 28. 6. 1990., 4.

⁶⁰ Usp. [s. n.] Sankt Liborus, Ein heilger gestaltet Europa, Službene stranice Dijacezanskog muzeja u Paderbornu, www.dioezesanmuseum-Paderborn.de (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁶¹ Usp. M. Vidović, *Don Radovan Jerković – život i djelo*, Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, Metković, 2000., 245.

⁶² Najstariji prikaz dvaju svetaca zajedno je slika talijanskog slikara iz Napulja Nicola Malinconica. On je 1681. godine naslikao sliku sv. Roka i sv. Liberana zajedno koja se nalazi u gradiću Montesarchio blizu Napulja.

⁶³ Usp. Z. Kaleb, Prilozi iz prošlosti Desana, u: *Hrvatski neretvanski zbornik 2* (2010.), 43–70.

⁶⁴ Usp. M. Vidović, *Povijest župa doline Neretve*, Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, Metković, 2011., 165.

⁶⁵ Usp. M. Vidović, *Povijest župa doline Neretve*, Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, Metković, 2011., 526.

posvećene sv. Liberanu. Jedna je na predjelu zvanom Brista na Grabovniku, dok se druga nalazi na lokalitetu Rupe u zaseoku Musulinu.⁶⁶ Potonja je obnovljena 2020. godine s velikom pomoću iseljenika iz Australije. Kapelu na Grabovniku 1927. godine izgradio je Jure Šunjić pok. Tadije. Uložio je 5000 tadašnjih dinara u samu izgradnju, a kip, nabavljen u Italiji, koštao je 21 funtu. *Vigura* je u Drugome svjetskom ratu srušena, a kip razbijen. Kapelica je na istome mjestu obnovljena 1968. godine za župnikovanja fra Marija Jurišića.⁶⁷

U gradu Pločama od sedamdesetih se godina 20. stoljeća sve do izgradnje crkve 2007. godine misa služila u kapeli sv. Liberana.⁶⁸ U novu župnu crkvu prenesena je umjetnička slika koja prikazuje svetca. Na toj slici sa svetčeve lijeve strane prikazana je stara kapela sv. Liberana, a s desne crkva u Paderbornu. Iza samog svetca nalazi se paun. Sv. Liberan prikazan je s mitrom na glavi, biskupskim štapom u jednoj te u drugoj ruci neizostavnom *Biblijom* na kojoj se nalaze tri kamena. Sv. Liberan na ovoj je slici prikazan u ruhu bijele i crvene boje, osim u Pločama gdje je zaogrnut zelenim plaštem.

Početak 21. stoljeća počinje vezivanje ovog svetca za tradicionalno neretvansko plovilo – lađu. Godine 2004. organizirano je *neretvansko zavjetno hodočašće* sv. Liberanu s tradicionalnim plovilima, karakterističnim za taj kraj, lađama.⁶⁹ Iako su organizatori planirali ovaj događaj održavati svake godine, ideja nije zaživjela. Desetak godina poslije zaživjele su druge više kulturno-sportske manifestacije nego vjerske, kao što je trupijada sv. Liberana u općini Zažablje koja se održava od 2016. godine, a u Peračkom Blatu održava se lađarski kup sv. Liberana.⁷⁰

Zanimljivost je da su mladi Župe sv. Nikole u Metkoviću 2005. godine predvođeni tadašnjim župnikom don Ljubom

⁶⁶ [s. n.] *Stavevica, list župe Sv. Staša u Stavevica*, 1 (2015.), 10, 22.

⁶⁷ Usp. [s. n.] *Stavevica, list župe Sv. Staša u Stavevica*, 1 (2010.), 5, 25.

⁶⁸ Usp. Ploče od danas imaju crkvu, u: *Jutarnji list*, <https://www.jutarnji.hr/naslovnica/ploce-od-danas-imaju-crkvu-3775590> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁶⁹ [s.n.] *Neretvansko zavjetno hodočašće, IKA*, <https://ika.hkm.hr/najave/neretvansko-zavjetno-hodocasce-ladama/> (pristupljeno 20. 3. 2022.).

⁷⁰ Moguće je da se svetac u novije vrijeme slavi i kao zaštitnik pojedinih obitelji Curić, Deak i Mustapić u Slivnu-Ravnu gdje se slavi kao katolička krsna slava, ali ovaj podatak trebalo bi potvrditi terenskim ispitivanjem. Usp. D. Utovac, *Knjiga o Slivnu*, Neretvanska riznica umjetnina i inih vrijednosti i Matica hrvatska, Ogranak Opuzen, Opuzen, 2020., 66.

Pavićem tijekom boravka u Njemačkoj zbog Svjetskog dana mladih, posjetili Paderborn i svetište sv. Liberana te umirovljenog biskupa koji je prije pohodio Neretvu.⁷¹

ZAKLJUČAK

Sv. Liborije / Liberan francuski je svetac koji je živio u četvrtom stoljeću. Najveća koncentracija crkava posvećenih ovom svetcu nalazi se u sjeverozapadnoj Njemačkoj. Štovanje ovog svetca tijekom 19. stoljeća proširilo se diljem svijeta zahvaljujući njemačkim iseljenicima. U drugoj polovici 20. stoljeća na promicanju liberanske pobožnosti radila je nadbiskupija u Paderbornu koja je financiranjem brojnih projekata diljem svijeta poticala tituliranje crkava te imenovanje brojnih institucija, domova i građevina u svetčevu čast. Tako se danas sv. Liberan slavi na svim kontinentima.

Danas se na području Hrvatske sv. Liberan gotovo isključivo slavi u Splitsko-makarskoj nadbiskupiji i Dubrovačkoj biskupiji. Ako se analiziraju godine izgradnje crkava posvećenim sv. Liberanu, može se barem djelomično rekonstruirati širenje njegova kulta. Svetčev kult pojavio se najprije na Korčuli kada su u vrijeme protureformacije izgrađene kapelice s ovim titularom. U 16. stoljeću svetac se štuje samo na Korčuli i obližnjem Vignju na Pelješcu. Tijekom vremena štovanje se širi Pelješcem. Nakon preuzimanja župnog titulara 1843. u Stonu kult se kao zavjetni širi na kopno sredinom 19. stoljeća. Tada se grade kapelice u Dubrovačkom primorju i dolini Neretve (Vidonje, Slivno Ravno, Desne, Komin, Plina-Stablina i Staševica).

U dolini Neretve liberanska je pobožnost najraširenija te primjereno tomu tamo je najveća koncentracija sakralne baštine posvećene ovom svetcu (tri kapele, dvije putne kapelice, pet kipova, tri umjetničke slike i jedan mozaik). Štovanje sv. Liberana u Neretvi može se podijeliti na dva perioda. Prvi, koji prevladava do 1976. godine zazivanje je svetca kao osloboditelja od zaraznih bolesti. Štovanje se proširilo zahvaljujući etimologiji koja ga je promaknula u *osloboditelja* od svake nevolje i bolesti počevši od tuče do kolere. U matičnim knjigama rođenih neretvanskih župa nalaze se imenjaci sv. Liberana prije epidemija kolere 1855.

⁷¹ Autor ovog članka bio je u ovoj grupi mladih. Biskupu je otpjevana njegova omiljena hrvatska pjesma *Zaspalo je siročče*.

u Vidonjama i španjolske gripe u Plini 1918. godine što pokazuje da je svetčev kult bio raširen i prije, a uspješno okončanje ovih bolesti uzrokovalo je ekspanziju svetčeva kulta. Drugi period širenja neretvanske liberanske pobožnosti počinje sredinom sedamdesetih godina 20. stoljeća, kada se neretvanske župe povezuju s nadbiskupijom u Paderbornu koja je financijskom pomoći te donacijama relikvija i kipova poticala širenje svetčeva kulta. Zanimljivost liberanske pobožnosti u dolini Neretve neuspješan je pokušaj utemeljivanja tradicije hodočašća sv. Liberanu s neretvanskom lađom 2004. godine.

WORSHIP OF ST. LIBORIUS IN NERETVA VALLEY

Summary

The paper deals with the worship of St. Liborius (St. Liberan) with a focus on the Neretva Valley as a centre of the saint's piety in Croatia. The saint's specific patronage in this area is much wider than the kidney stones, which St. Liberan is famous for in the rest of the world. An insight into the birth registers will try to define the time of the cult's origin in the Neretva parishes. Analysis will show that the endings of epidemics of cholera and Spanish flu marked the beginning of the expansion of St. Liborius' worship in this area. The connections of Croatian parishes with the diocese of Paderborn and its role in spreading the worship of St. Liberan in the second half of the 20th century will be presented.

Key words: St. Liberan, St. Liborius, Liberan piety, worship of saints, saints, Neretva Valley, Dalmatia, Croatia, Catholic